

Soort	zicht	vangst	vondst	batdetector	sporen	in braakbal	cameraval
Iberische bosspitsmuis						x	
Iberische mol			x		x		
Pyrenese desman		x			x		
Kleine hoefijzerneus	x	x			x		
Ingekorven vleermuis	x	x					
Iberische franjestaart		x					
Franjestaart SPA		x					
Savi's dwergvleermuis		x		x			
Bosvleermuis		x		x			
Mopsvleermuis		x		x			
Grijze grootvleermuis	x	x					
Schreibers vleermuis	x						
Bulvleermuis				x			
Bremhaas	x				x		
Zuidelijke woelrat						x	
Baskische woelmuis						x	
Sneeuwmuis		x					
Algerijnse muis			x				
Eikelmuis							
Relmuis	x						
Wolf	x				x		x
Boommarter	x				x		x
Otter					x		
Genetkat					x		

Tabel 1 Een greep uit de waargenomen zoogdiersoorten tijdens ons verblijf in de Sierra do Courel

Door middel van knaagsporen en keutels kon ook de aanwezigheid van otter en genetkat worden vastgesteld.

Een van de hoogtepunten tijdens het kamp was de aanwezigheid van ca. 10 wolven in de onmiddellijke omgeving van ons onderkomen in Seara. Er werden vrijwel direct een aantal zeer harige keutels gevonden op kleine paadjes op hooguit een kilometer ten westen van het dorp.

Aanvankelijk werden deze aan honden toegeschreven. Halverwege het kamp werden echter in de avondschemering herhaaldelijk roepende en huilende wolven gehoord. Deze waren zelfs hoorbaar vanuit ons onderkomen. Op een van de laatste avonden werden op korte afstand twee jonge wolven gezien in de bergen, waarna nog een paar zichtwaarnemingen volgden. Het is opwindend en inspirerend om te ervaren dat er dicht bij menselijke bewoning wolven kunnen voorkomen. Een van ons liet zich tijdens een nachtelijke zwerftocht nog in een antennemast jagen door een wat al te dicht naderende groep wolven.

Het onderzoek met inloopvallen voor kleine zoogdieren leverde aanvankelijk erg weinig vangsten op terwijl er veel mooie en gevarieerde biotopen in de omgeving van onze kampplaats te vinden waren. Ook de boomvallen leverden bij wijze van uitzondering geen vangsten op. Dit is een fenomeen waar we al vaker tegenaan zijn gelopen in het zuidelijke deel van Europa.

Zes soorten kleine zoogdieren werden er uiteindelijk gevangen. Tot de meer bijzondere gevangen soorten horen de Iberische bosspitsmuis, de sneeuwmuis en de eikelmuis. Laatstgenoemde twee soorten werden gevangen in rotsformaties die via de doorgaande weg verrassend eenvoudig bereikbaar waren. De vangsten van grote bosmuis en aardmuis waren aardig omdat deze zich aan de rand van hun verspreidingsareaal bevinden.

In de vele leegstaande huizen in de verlaten dorpjes werden op twee plaatsen een fors aantal braakballen van de kerkuil verzameld. Braakbalonderzoek is altijd bijzonder nuttig als het gaat om inventarisaties op zoogdierengebied. Er werden schedelresten van 11 soorten kleine zoogdieren aangetroffen waarvan het voorkomen van zes soorten op geen enkele andere manier kon worden aangegevoeld.

Op tal van plaatsen werden cameravallen uitgezet. Het is altijd weer buitengewoon spannend om te zien welke dieren op onmogelijke tijdstippen de cameravallen passeren. Er werden duidelijke opnames gemaakt van boommarter, ree, wild zwijn en wolf.

Halverwege het kamp maakten we een gezamenlijke uitstap naar een berggebied ten noordwesten van ons onderzoeksgebied. Hier was de omgeving wat meer open en grotendeels begroeid met brem. Dit is het leefgebied van een zeldzame en-

demische Castroviejoi's haas of Bremhaas die zeer plaatselijk in enkele berggebieden in noordwest-Spanje voorkomt. Zoals ons al was meegegeven bleek het niet eenvoudig het dier te vinden in het uitgestrekte berggebied. Pas nadat de nacht was ingevallen kwamen enkele hazen tevoorschijn in het licht van de auto's en zaklantaarns. Ze lieten zich daarbij verrassend goed benaderen en bekijken. De hazen blijken vooral in de nachtelijke uren actief te zijn.

Al met al werden met alle verschillende inventarisatiemethoden meer dan 43 soorten zoogdieren vastgesteld en een grote hoeveelheid waarnemingen verzameld in het Natura 2000-gebied Sierra do Courel. Gegevens waarmee de Spanjaarden zeer tevreden zijn en die voorzien in een grote behoefte om de natuurbescherming handen en voeten te geven.

Naast zoogdieren werden ook waarnemingen bijgehouden van vogels, amfibieën, reptielen en een paar insectengroepen. In het gebied bleken vooral voor dagvlinders bijzonder rijk vertegenwoordigd. Er werden ook waarnemingen van enkele endemische soorten verzameld, zoals van de Gallicische adder.

Het onderkomen.

Pyrenese desman

Iberische franjestaart. Foto's Kees Mostert

In Memoriam Jan van Haften

Op 10 juli jl. overleed op 84-jarige leeftijd prof. dr J.L. van Haften. Dat gebeurde tijdens een vakantie in het door hem zo geliefde voormalige Joegoslavië waar hij, in Slovenië, een tweede huis bezat. In de jaren '60 en in de jaren '70 en '80 was Jan van Haften jarenlang bestuurslid van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ, de huidige Zoogdierverseniging); in de periode 1979-1986 was hij voorzitter.

De leden van de VZZ waren toen ter tijd vooral afkomstig uit de wereld van de wetenschap – de inbreng vanuit de dierentuinwereld en door oud-kolonialen over de tropische zoogdierenwereld die er in de jaren '50 was geweest, was toen wel definitief beëindigd. De leden waren vooral professionals verbonden aan universiteit en onderzoeksinstituut en biologen die niet beroepsmatig onderzoek deden, een wereld van kennis en deskundigheid en enthousiasme en gedrevenheid. Jan was wildbioloog waarbij hij vooral te maken had met jagers en beheerders van terreinen met grote zoogdieren. Hij mengde zich echter zelden direct in de soms felle discussies tussen voor- en tegenstanders van jagen. Een discussie die vooral in de jaren '90 van de vorige eeuw speelde en toen beslecht leek te gaan worden ten faveure van de voorstanders van hooguit de beheerjacht: alleen jagen ter voorkoming van schade aan zaak en goed van derden, veelal boeren. Mijn indruk is dat Jan 'alleen beheerjacht!' een te beperkte benadering vond. In die jaren maakte de VZZ een sterke groei door, hetgeen zijn oorzaak onder andere vond in de toename van de belangstelling bij een breed publiek voor 'natuur en wilde dieren'. Van wilde zoogdieren was

toen nog betrekkelijk weinig bekend –óók in Nederland: van veel soorten bestond alleen bij benadering een beeld van voorkomen – en dat terwijl sommige soorten zich op verschillende wijzen steeds nadrukkelijker presenteerden, zoals met de hoge

waaraan hij veel plezier ontleende.

Jan verrichtte eerst onderzoek naar de voedselbiologie van het ree, dat in 1968 culmineerde in het proefschrift 'Das Rehwild in verschiedenen Standorten der Niederlande und Slowenien, mit besonderer Berücksichtigung der Standortsabhängigkeit'.

Hierin beschrijft Jan de door hem ontwikkelde en tot op de huidige dag gebruikte methode om het draagkracht van een gebied voor reeën te bepalen. Vervolgens richtten zijn onderzoeksactiviteiten zich op de zeehond, onderzoek dat tot op de huidige dag wordt voortgezet door Peter Reijnders en zijn medewerkers bij IMARES op Texel. Daarna verbreedde hij zijn werkkterrein naar andere inheemse carnivoren en naar andere (grote) grazende soorten, zoals edelhert en damhart.

Jan herinner ik mij uit de periode van zijn VZZ-jaren als vriendelijk en vasthoudend, maar ook

als altijd iets gereserveerd. Ik herinner mij hem ook als een degelijke voorzitter, die opkwam voor de belangen van de Europese zoogdieren en de zoogdierkunde in Nederland: niet polemisch, maar wel zonder omwegen en altijd gericht op de inhoud. Het was in die jaren nog gebruikelijk dat de VZZ, een vereniging die toen nog territorium hield in de Benelux (tegenwoordig is dat alleen Nederland), jaarlijks een vergadering in het Belgische had en af en toe zelfs in Luxemburg (met in dat land drie leden waaronder het Natuurhistorisch Museum van Luxemburg!). Als Jan maar even tijd beschikbaar had, gaf hij acte de présence en zat hij de vergaderingen op een rustige en reguliere wijze voor: droogjes en laconiek.

Aangezien roofdieren, zeker toendertijd, niet altijd objectief benaderd werden en er mede door andere maatschappelijke ont-

wikkelingen steeds minder leefruimte van voldoende kwaliteit voor deze dieren overbleef, voelde Jan goed aan dat er naast onderzoek meer moest gebeuren om aandacht voor roofdieren te genereren. Het was toen gebruikelijk, ook binnen de VZZ, om een werkgroep op te richten als er zich een inhoudelijk of organisatorisch probleem voordeed. Zo kwam er ook een Werkgroep Grote Roofdieren van de grond. Mede door Jans Europese oriëntatie kregen binnen deze VZZ-werkgroep soorten als de bruine beer, de lynx en vooral de wolf, veel aandacht. Jan voorzag wellicht toen al, dat de bij sommige soorten acuut spelende neergang alleen de aanleiding voor het oprichten van deze nieuwe werkgroep was, en dat de grote neergang van deze soorten in de 19de of 20ste eeuw in Europa vroeg of laat zou veranderen in een toename en, sterker nog, voor problemen zou gaan zorgen. De activiteiten van deze groep leidden onder meer tot landelijk de aandacht trekkende studiedagen met sprekers uit binnen- en buitenland, studiedagen die in 1986 en 1988 resulteerden in themanummers van Lutra: 'Europese Roofdieren' (29-1) respectievelijk het 'Roofdiernummer' (31-1).

Jan ondervond op basis van zijn grote deskundigheid op het gebied van grote roofdieren veel waardering, ook in de vorm van een gasthoogleraarschap aan de Universiteit van Zagreb in Kroatië. Zo'n professoraat is hem in Nederland niet ten deel gevallen, naar het soms leek tot Jans grote teleurstelling.

Na zijn voorzitterschap bij de VZZ verdween Jan uit de kringen van de vereniging. Hij werd actief, vooral als adviseur maar hij gaf ook regelmatig lezingen, bij zusterorganisaties van de VZZ, zoals de Vereniging Het Edelhert, de Vereniging Het Reewild en de Zeehondencreche in Pieterburen. Daar werd dankbaar gebruik gemaakt van zijn gedurende decennia opgebouwde expertise, ervaring en uitgebreide (inter)nationale netwerk. Ook had hij veel bemoeienis met het Museum voor Natuur- en Wildbeheer in kasteel Doorwerth bij Arnhem dat haast letterlijk bij hem thuis om de hoek lag. Zo stond er voor september een door hem te geven lezing gepland bij de aankomende wolvententoonstelling in dat museum.

Kees J. Canters, oud-secretaris VZZ.
(met dank aan Johan B.M. Thissen en Sim Broekhuizen)

Kort nieuws

Nieuws van de Zoogdierverseniging (Nederland) en van de Zoogdierenwerkgroep Natuurpunt (Vlaanderen).

NEDERLAND

Rob van Westrienen directeur van de Zoogdierverseniging

Na het afscheid van Jos Teeuwisse werd Rob van Westrienen interim-directeur van het bureau van de Zoogdierverseniging. Het bestuur heeft besloten dit om te zetten in een blijvende situatie. Rob is dus ook na 1 juli de directeur van het bureau van de Zoogdierverseniging, dat formeel opereert onder de naam 'Steunstichting VZZ'. Het bureau voert met professionals een variatie aan onderzoeks- en adviesopdrachten uit ten aanzien van zoogdieren. Daarnaast blijft Rob de directeur van de Stichting RAVON (Reptielen, Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland). De verenigingszaken die door de bureaumedewerkers worden behartigd, vallen in de dagelijkse praktijk onder de verantwoordelijkheid van teamleider Stefan Vreugdenhil.

Inspraak schrappen Natura 2000-doelen

Staatssecretaris Bleker is van plan om in 13 Natura 2000-gebieden een deel van de gestelde natuurdoelen te schrappen. Het gaat vooral om gebieden waar de noordse woelmuis en de meervleermuis voorkomen, zonder dat het gebied specifiek voor die soorten als Natura 2000-gebied was geselecteerd. Omdat het hier om zeer kwetsbare soorten gaat, is de Zoogdierverseniging het hiermee oneens. Binnen de inspraakperiode zal daarom in een samenwerking tussen bureaumedewerkers en de Werkgroep Zoogdierbescherming een zienswijze worden ingediend.

Beyersymposium voor professionals

Naast het algemene publiek richt de Zoogdierverseniging richt tijdens het Jaar van de Bever ook op professionals. De sterke toename van bevers is goed

nieuws voor onze natuur, maar kent ook een zeker risico. Door het graafgedrag van de bever kunnen ongewenste en soms gevaarlijke situaties ontstaan bij waterkeringen. Op plekken waar dammen worden gebouwd kan er wateroverlast optreden. Het omknagen van bomen is niet op alle plekken gewenst. Kennis en uitwisseling daarvan kan bijdragen aan praktisch toepasbare oplossingen. Tijdens een symposium op 13 november 2012 willen we professionals die in hun werk te maken (kunnen) krijgen met bevers en beverdeskundigen bij elkaar brengen om kennis en ervaringen uit te wisselen. Hoofdthema van de dag is: 'Wat kun je in de praktijk doen voor bevers en hoe kun je eventuele knelpunten oplossen?' Meer informatie en inschrijfformulier staan op www.jaarvandebever.nl.

Zoogdieren op Landelijke Dag Sovon

Op zaterdag 24 november 2012 vindt in Nijmegen de Landelijke Dag van Sovon plaats. Deze dag wordt georganiseerd in samenwerking met de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU), Vogelbescherming Nederland en de Stichting Veldonderzoek Flora & Fauna (VOFF). Het door de VOFF georganiseerde parallelprogramma tijdens deze dag staat

in het teken van exoten. In een serie lezingen wordt dit thema nader belicht. Ook de Zoogdierverseniging zal een lezing verzorgen. Daarnaast zijn er tal van stands van organisaties, werkgroepen, boek- en veldmaterialenverkopers en aanbieders van natuurreizen. Deze dag is vrij toegankelijk en interessant voor iedereen die geïnteresseerd is in de Nederlandse -én exotische- flora en fauna. De VOFF is het samenwerkingsverband van de PGO's, waaronder de Zoogdierverseniging. In de loop van het najaar kunt u meer details over het exotenprogramma vinden op www.sovon.nl en www.voff.nl.

Noordse woelmuis. Foto Wesley Overman

Onderzoek

Ik ben al heel wat jaren lid van de Zoogdierverseniging. Een belangrijke reden om lid te worden was het mooie en lezenswaardige tijdschrift Zoogdier. Het tijdschrift heeft goede artikelen over zeer diverse onderwerpen. Dat was toen en is nu. Hieruit blijkt dat er veel onderzoek door vrijwilligers en professionals wordt gedaan. Niet alleen onderzoek naar waar zit welke soort en gaat het goed met die soort, maar ook onderzoek naar bijvoorbeeld de redenen van voor- of achteruitgang.

Jaarlijks zijn er vele honderden vrijwilligers die het veld in gaan om zoogdieren te inventariseren. Voorbeelden zijn het tellen van molshopen in de winter, het tellen van de winterverblijven van vleermuizen en het per boot zoeken van bevers op mooie zomeravonden.

Een deel van de vrijwilligers doet nader onderzoek. Onderzoek dat soms heel veel uren vergt, zoals het volgen van boommarters met cameravallen. Al dat onderzoek levert een schat aan gegevens en informatie op. Informatie waarvan we blij zijn dat het gepubliceerd wordt, onder andere dus in Zoogdier. Met deze informatie kunnen we als bureau van de Zoogdierverseniging weer beter opkomen voor de bescherming van onze soorten.

Daarom blijven we als Zoogdierverseniging het onderzoek door vrijwilligers stimuleren. We kunnen bijvoorbeeld meedenken over onderzoeksvragen of meehelpen zoeken naar financiering. Mocht u vragen hebben, neem dan contact op met het kantoor (info@zoogdierverseniging.nl).

Rob van Westrienen
Directeur